

АНТРОПОГЕОГРАФСКА И ЕТНОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА МЕТОХИСКОГ ПОДГОРА И ПРЕКОРУПЉА

За време лета 1929, 1930 и 1931 год. вршио сам етнoлошка и антропогеографска проучавања у областима Подгора и Прекорупља у Метохији. Обе ове области испитао сам, у главном, потпуно; треба испитати још само неколико у Прекорупљу. — Аустралијанска задужбина на Универзитету у Београду и управа Музеја Јужне Србије у Скопљу омогућили су ми ова испитивања.

Подгор и Прекорупље су делови старе средњевековне области Метохије, која је добила то име по многобројним манастирским метосима у њој. Раније се та област звала Хвосно. — У Малој Студеници, која је данас у рушевинама, било је седиште хвостанских епископа.

Метохија захвата доста велики басен у горњем сливу Белога Дрима. Подгор заузима њен северни део, пружа се од Пећи до села Рудника на путу између Пећи и Косовске Митровице. Прекорупље је на југу ове области, на левој страни Дрима, и допире до реке Мируше.

Ободом котлине, нарочито на северу, западу и југозападу, дижу се велики планински венци. Изнад Подгора, у правцу к Пећи, јесу: Сува Планина, Мокра Планина, Понор, Поглед, Сејнова, Жљеб и Паклена; а даље, преко Копривника и Богићевце, планински венац иде према реци Еренику и Ђаковици. Све су ове планине погодне за сточарство и сточарски живот. Оне су доста богате водом те становништво Подгора, за време летње суше, добија из извора, врела, потока и река довољно воде, не само за домаћу потребу, него и за наводњавање њива и ливада.

У Подгору и Прекорупљу, као и по целој Метохији, две су главне привредне гране: земљорадња и сточарство. — Већина становништва бави се земљорадњом. Највише се сеје кукуруз, обично поред река, а стрних жита има више у Прекорупљу и у источном делу Подгора, где нема довољно воде за наводњавање. Нарочита пажња поклања се и воћарству у алувијалним равнинама, поред река. Ту има доста воћњака с јабукама одличног квалитета. Виногради су у Прекорупљу и у неким селима Подгора. Сточарство се особито гаји по планинама, а има га доста и по селима где је довољно испаше. За време Турака била је велика несигурност по планинама, те су се сточарством бавили већином само Арбанаси. После ослобођења развијају и Срби доста снажан сточарски живот у планинама изнад Подгора; па се ту, у новије време, производи и врло добар качкаваљ. — Има и доста интересантних обичаја, који се ту врше око стоке о појединим годишњим празницима, а нарочито о Ђурђеву и Крстову дану.

У обе области насеља су растурена по оквиру котлине, по равни и поред река. Има их врло старих. Нека се помињу још у Средњем веку, као Ракош, Укча, Бања, Сухо Грло, Кострец, Осојани, Шаљиновица, Исток, Драгољевици, Синаје, Бело Поље итд.¹ У равници, пре ослобођења ових крајева, већина села била су чифлучка. Ти су чифлуци створени у 18 и 19 веку. Има доста села која су се померала, па отуд у њиховој близини сретају се у топономастици називи: Селиште, Кућиште, Старо Село и сл.

Већина села је разбијеног типа. Обично су подизана на контакту равнице и брда, те је највећи број њихов између алувијалне равни и неогене површи, између планинских страна и равнице. — Има насеља и на површи и у алувијалној равни, али су сва та села махом новијег постанка.

Развој куће у овим двама областима да се доста добро пратити. Еволуција куће је доста јасна, нарочито у оним селима где чифлучки систем

¹ Ст. Новаковић, Законски споменици, Београд 1912, стр. 595, 623 и 693.

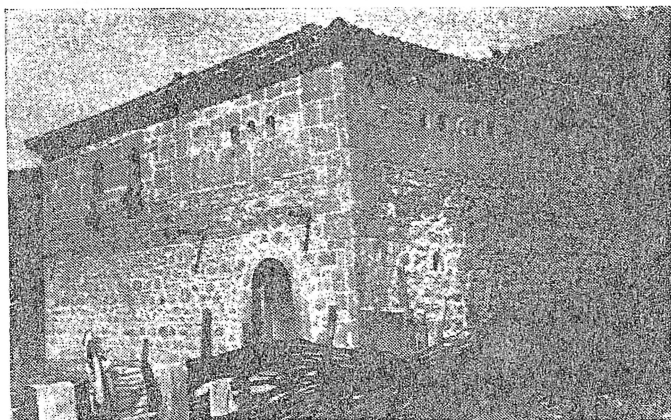
није био развијен и где се живот сељака није много мењао. — Има остатака од колиба, које су покривене бусом и земљом. То су најпримитивније зграде за становање, па и најстарије, али су сад већ доста ретке. То су врсте *сибара*, које Цвијић наводи као најпримитивнији облик куће.² Ова врста зграда има округлу основицу, а купаст облик и само једну просторију за становање. Друга врста кућа за становање јесте кућа квадратног облика. Она је

Сл. 1. — Стара кућа од плота у селу Реновцу (Прекорупље).

дан део поарбанашен. У ранија времена ови крајеви су били насељени само Србима. О томе сведоче многобројне зидине порушених цркава, као и стара српска гробља у селима у којима данас живе Арбанаси. Данашње српско становништво већином је досељено из динарских области и етнички покрети у овим областима још нису завршени. Срби су бројнији од Арбанаса. Има чисто српских села и таквих у којима Срби живе помешани са Арбанасима; само мало је села са чисто ар-

банашким становништвом. Арбанаси су већином насељени поред река и заузимају плодну алувијалну раван, док Срби живе већином по селима која су на брдовитијем терену. Арбанаси су за време свога досељавања узимали од Срба најбоље земљиште; а Срби, без заштите, морали су да напуштају своја имања и расељавају се. Сеобе под патријарсима Чарнојевићем и Шакабеном имале су велики значај за ове крајеве; један део њиховог становништва иселио се тада

Сл. 2. — Камена кућа („кула“) из Подгора.

на север. Арбанаса римокатоличке вере има само у општини Злокућанској и у Ђураковцу; остали Арбанаси сви су муслимани. По неким селима има нешто и поарбанашених Срба, који су примили арбанашки језик и муслиманску веру. Осим Срба и Арбанаса, у Подгору и Прекорупљу има свуда и Цигана, који се деле на две врсте: *мађује* и *габеље*. И једни и други су муслиманске вере. Они су већином слуге код бољих домаћина по селима; мали је број оних који имају своју земљу. Засебна група становника у ове

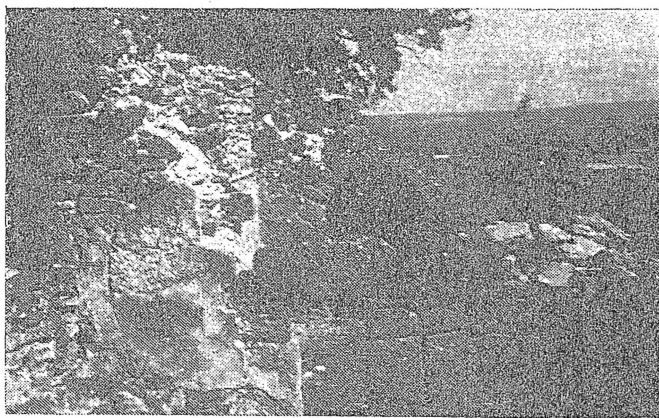
² Ј. Цвијић, Балканско Полуострво I, Београд 1923, стр. 349.

две области јесу Читаци. Они живе у Подгору у селу Читацима и Броњји (граница Прекорупља према Дреници), не знају своје порекло, матерни језик им је арбанашки, а по мало знају и српски.

Становништво у Подгору и Прекорупљу одликује се сентименталношћу и повученошћу. Народ је без довољно живахности, доста озбиљан, ћутљив и повучен. Има прилично воље за рад, поштен је и предусретљив. Нарочито има поштовање према старијем. Типови су већином смеђи, ређе плави; а стаса су обично средњег и високог.

Народна ношња код Срба у тим областима увелико је у опадању, не само код мушкараца него и код жена.

— У Подгору и Прекорупљу једнака је ношња. Старија ношња, са пуно накита и веза, нађе се још само у селима где су старинци који су сачували још доста старих одлика. То су чисто српска села. Али је и у тим селима одело, услед економских и других разлога, знатно упрошћено; те се ранија ношња може наћи само код старијих особа. Млађи свет одева се простије, те је ношња млађег женскиња већ скоро без веза и накита. — Одело се прави од

Сл. 3. — Рушевине цркве св. Димитрија у селу Сиги (Подгор).

Сл. 4. — Девојке у новијој народној ношњи из села Бање у Подгору.

вуне и памука. Српско становништво носи само донекле друкчију ношњу од Арбанаса. Та се разлика види нарочито код женског света. Читаци и Цигани носе се једнако као и Арбанаси.

Задруга је најразвијенији облик друштвеног живота у овим крајевима; али се сада већ и тамо задруге деле и тежи породичном животу. До скоро је у засеоку Стропцу постојала задруга Пера Мирковића, која је имала 72 члана, па је издељена на неколико мањих задруга. Данас су још доста велике задруге Ђурића у Осојанима, Зуфића у Реновцу, Гегића и Перовића у Ђураковцу и др. Садашње задруге броје просечно око 20 чланова. Родбином се називају сви они који су изашли из једне куће. Рођаци су и по женској грани, само их народ рачуна за даљу родбину. Мало разгранатији род, од понеколико кућа, рачунају као братство. Такви родови, односно братства, заузимају један крај села, најобичније малу, па се по томе роду и мала зове.

Раније је и у овим областима развијена била крвна освета. Због малих неслога и размирица долазило је до борба и убиства између породица, братстава, па и племена (код Арбанаса). Посредовањем *добрих људи* завађене стране чиниле су међу собом *умир*. Приликом умира давана су кумства и стварана побратимства. Ако је било закрвљена нека српска породица са арбанашком, она је морала да напушта кућу и имање, па да се сели из тих крајева. Арбанаси су такво земљиште заузимами и насељавали са својим људима. На тај начин је из Подгора и Прекорупља отсељен велики број нашег становништва у правцу к Морави. — Данас су освете престале, јер их наше власти спречавају; али су оставиле дубок траг код становништва ових крајева.

Нарочиту пажњу поклонио сам обичајима у Подгору и Прекорупљу. — Слава је један од најкарактеристичних обичаја и у тим крајевима. Њу називају „крсно име“, „слава“ или „свети“. Слава се слави по три дана; на њу долазе гости, пријатељи домаћинови. О слави се пали свећа, сече колач и напија здравица за здравље домаћина и породице. Сем славе постоји и *прислужак*. На тај празник пали се свећа, а неки секу и колач, али се слави само један дан. Сем Срба славу славе и Арбанаси католичке вере; а и код поарбанашених Срба муслимана нашао сам остатке славских обичаја, које врше у тајности.

За време Божића и других празника преко године има доста обичаја у вези са родом на њиви, са напретком у стоци, са здрављем и животом у породици и уопште са свим оним што је у вези са човечјим животом. Карактеристични су и обичаји о рођењу и крштењу. Они су пуни празноверица и веровања у невидљива бића која могу нашкодити породици или детету. Жену која роди дете сматрају нечистом за четрдесет дана. Она се умива свако јутро „водицом“, која је добивена од свештеника, да би се очистила. — Крштење се врши увек пре подне док „напредуе дан“.

О женидби и удадби такође има много интересантних обичаја. И данас има случајева да родитељи уговарају и склапају бракове без знања момка и девојке. Ипак за склапање бракова постоји *новодација*. То може да буде само мушкарац. Кад се просидба врши и данас је обичај, да младожења не иде на веридбу. О веридби је обичај да се за девојку даје извесна свота новаца. Свадба траје три дана. С њом управља стари сват. Кад дође млада у кућу младожењину она при улазу у кућу љуби праг. После свадбе сматрају је за годину дана као најмлађег члана породице, односно задруге.

Обичаји о смрти и погребу врло су стари; нарочито у погледу мртвачког култа и тужбалица, јер се и данас нариче за мртвцем. Од како неко умре па док га не сахране у целом селу нико ништа не ради. Сутрадан после сахране долазе мушмарци кући покојниковој „на здраву главу“, а жене иду на гробље да оплакују умрлога. Те жене називају се *покајницама*. С гробља и оне одлазе кући покојниковој. *Трпеза* (даћа) се даје на четрдесети дан после смрти за покој душе умрлога; а исто тако и после пола године и године.

Сем поменутих обичаја код нашег народа у Подгору и Прекорупљу има још врло много празноверица, бајања и врачања.